

KORPORATIV MOLIYA VA QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORINING BUGUNGI KUNDAGI DOLZARBLIGI

Norqulov Mirsaid To‘lqin o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar bozori yo‘nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada so‘nggi o‘zgarishlar va joriy islohotlar dasturini amalga oshirishdan kelib chiqqan holda, O‘zbekistonda qimmatli qog‘ozlar jamiyatlariga korporativ boshqaruv tizimini tatbiq etish, joriy korporativ boshqaruvning global tamoyillariga muvofiqligini tahlil qilish va milliy korporativ boshqaruv tizimini iqtisodiyotni diversifikatsiyalash sharoitida korporativ kodeksga mos ravishda yanada takomillashtirish, hamda aktsiyadorlik jamiyatlari faoliyatida korporativ boshqaruv bo‘yicha taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

***Kalit so‘zlar:** Moliya, Korporativ moliya, Qimmatli qog‘ozlar, Korporativ boshqaruv, Qimmatli qog‘ozlar turlari, Sektor, Obligatsiyalar*

АННОТАЦИЯ

В этой статье на основе последних изменений и реализации текущей программы реформ, применения системы корпоративного управления к компаниям ценных бумаг в Узбекистане, анализе соответствия текущего корпоративного управления мировым принципам и национальному корпоративному управлению. системы в условиях диверсификации экономики к дальнейшему совершенствованию корпоративного кодекса, а также выработке предложений и рекомендаций по корпоративному управлению в деятельности акционерных обществ.

***Ключевые слова:** финансы, корпоративные финансы, ценные бумаги, корпоративное управление, виды ценных бумаг, сектор, облигации.*

KIRISH

Moliya – markazlashgan va markazlashmagan maqsadli pul fondlarini hosil qilish, jamlash, taqsimlash va qayta taqsimlash yoki ishlatish yuzasidan paydo bo‘ladigan iqtisodiy munosabatlarga aytiladi. Moliya iqtisodiyotning pul sektorida yuzaga keladi va daromadlar asosida yuz beradi. Pul sektori pul va pulga tenglashtirilgan aktivlarning harakati bo‘lib, buning natijasida pul fondlari vujudga keladi. Maqsadli pul fondlari – bu Moliya resurslari yoki Moliya ob‘yektidir. Moliya sub‘yekti shu fondlarni yaratish, taqsimlash va ishlatishda ishtirok etuvchilar, ya’ni korxonalar (firmalar), turli xo‘jaliklar, xonadonlar, nodavlat jamoat tashkilotlari va davlat idoralaridan iborat. Moliya daromad hosil qilish va uni sarflashni anglatadi.

Daromadlar ilk bor, ya'ni birlamchi taqsimlanganda korxonalar, davlat va xonadon Moliyasi yuzaga keladi. Bu o'rinda birlamchi daromadlar hosil bo'ladi, korxonalar Moliya fondlarini tashkil etadi, ishlovchilar ish haqi oladi va bu xonadon daromadini hosil etadi, korxonalar byudjetga soliq to'laydilar va bu davlat daromadini yuzaga keltiradi. Daromadlar ikkilamchi taqsimlanganda byudjetdan trans-fertlar (to'lovlar) va turli maxsus fondlar ajratiladi. Daromadlar kayta taqsimlanganda turli nodavlat va jamoat tashkilotlari korxonalaridan, aholidan va byudjetdan pul olib, o'zining maxsus fondlarini hosil etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Korporativ moliya Xalqaro sotib olish, yo'q qilish va flotatsiyaning murakkabligi mahalliy talablarga o'rganib qolgan tajribali mutaxassislardan mutaxassislarning maslahatlarini talab qiladi. Bizning global qamrovimiz bizning a'zolarimiz xalqaro operatsiyalariningizni boshqarish va kengaytirishda sizga yordam berishi mumkinligini anglatadi. Kreton quyidagilarni taklif qiladi:

- Jamg'arma mablag'larini qo'llab-quvvatlash - ham kapital, ham qarz
- Korporativ baho
- Dastlabki ommaviy takliflar
- Birlashish va yo'q qilish bo'yicha etakchi maslahat xizmatlari
- Xalqaro sheriklik va qo'shma korxonalar uchun tuzilish
- To'g'ri tekshiruv xizmatlari - sotib olish yoki sotuvchi

Qimmatli qog'ozlar — bu ularni chiqargan shaxs bilan ularning egasi o'rtasidagi mulkiy huquqlarni yoki zayom munosabatlarini tasdiqlovchi, dividend yoki foizlar ko'rinishida daromad to'lashni hamda ushbu hujjatlardan kelib chiqadigan huquqlarni boshqa shaxslarga berish imkoniyatini nazarda tutuvchi pul hujjatlaridir.

Qimmatli qog'ozlar — blankalar, sertifikatlar shaklida yoki schyotlardagi yozuv shaklida bo'lishi va hisob-kitob qilishda, shuningdek kreditlar bo'yicha garov sifatida foydalanilishi mumkin. Qimmatli qog'ozlar yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida ixtiyoriylik asosida tarqatiladi.

Korxonalarining aksiyasi, obligatsiyalari va davlat obligatsiyalari qimmatli qog'ozlarning asosiy turlari hisoblanadi. Qimmatli qog'ozlar korxonalar kapitalida qatnashish yoki pulni ssudaga taqdim etish va dividend yoki foiz tarzida daromad olish huquqini beradi. Qimmatli qog'ozlar o'z egasiga daromad keltirgani uchun fond birjasida ma'lum kurs bo'yicha oldi-sotdi qilinadi.

Qimmatli qog'ozlarning turlari

Ikki xil zaxiralar mavjud: umumiy va afzal . Dow Jones ortalamalari va S & P 500 tomonidan kuzatilgan aksiyalar keng tarqalgan. Ushbu qimmatbaho qog'ozlarning qiymati ular savdoga qo'yilgan vaqtga bog'liq. Aksariyat aksionerlar korporatsiya ishlarini ovoz berishlari mumkin, masalan, direktorlar kengashi, birlashish va sotib olish va sotib olish.

Korxonalar imtiyozli qimmatli qog'ozlarni chiqarishi mumkin. Ular oddiy aksiyalar va obligatsiyalarning xususiyatlarini birlashtiradi. Ularning qadriyatlarini kompaniya aksiyalarining narxi bilan birga ko'tariladi va kamayadi. Ular har doim sobit to'lovni amalga oshiradigan munosabatlarga o'xshaydilar. Shuning uchun ko'pchilik odamlar o'zlarining qimmatli qog'ozlarini sotishmaydi.

Ikki turdagi aksiyalarga qo'shimcha ravishda, aksariyat turdagi zahiralar guruhlar ham bor. Qimmatli qog'ozlar ularni chiqargan kompaniyalarning xususiyatlariga ko'ra guruhlangan. Ushbu turli guruhlar aksiyadorlarning turli ehtiyojlariga javob beradi.

Sektor: Qimmatli qog'ozlar sanoat sektori tomonidan ham guruhlangan. Mana to'qqizta eng keng tarqalgan tarmoq:

- Asosiy materiallar – Tabiiy resurslarni chiqaradigan kompaniyalar.
- Konklomeratlar – turli sohalarda faoliyat ko'rsatadigan global kompaniyalar.
- Iste'mol tovarlari – tovarlar chakana savdoni keng jamoatchilikka etkazib beradigan kompaniyalar.
- Moliyaviy – Banklar, sug'urta va ko'chmas mulk .
- Sog'liqni saqlash – sog'liqni saqlash xodimlari, tibbiy sug'urta , tibbiy uskunalarni etkazib beruvchilar va dori-darmon vositalari.
- Sanoat mahsulotlari – ishlab chiqarish.
- Xizmatlar – mahsulotlarni iste'molchiga etkazib beradigan kompaniyalar.
- Texnologiya – kompyuter, dasturiy ta'minot va telekommunikatsiya.
- Kommunal xizmatlar – elektr, gaz va suv kompaniyalari.

Obligatsiyalar. Obligatsiya – qarz xarakteridagi qimmatli qog'oz turi bo'lib, qat'iy o'rnatilgan foiz stavkasiga ega bo'lgan va muddati yetgach to'lanishi lozim bo'lgan qarz majburiyati. Odatda, obligatsiyalar davlat hokimiyati organlari orqali ortib borayotgan davlat xarajatlarini qoplash va pul muomalasini tartibga solish maqsadida chiqariladi.

Obligatsiyalar:

– foizli va yutuqli;

– qisqa, o‘rta va uzoq muddatli bo‘ladi.

Obligatsiya mulkka egalik qilish huquqini bermaydi. Lekin uning egasiga ma‘lum muddatdan so‘ng obligatsiyaning hech bo‘lmaganda nominal qiymatini qaytarib olish huquqini beradi. Obligatsiya qarz majburiyati hisoblanadi. Obligatsiyalarni

davlat chiqaradi, korxonalar, firmalar va aholi esa ularni sotib olib, shu yo‘l bilan davlatga qarz beradilar, bunda davlat qarz- dor bo‘lib, obligatsiya egalari oldida moliyaviy majburiyatni olib boradi. Obligatsiyalar davlat obligatsiyalari va korporativ obligatsiyalarga bo‘linadi. Davlat obligatsiyalarining emitenti davlatning ijroiya organlari timsolidagi institutsional tuzilmalardir. Korporativ obligatsiyalarni esa turli mulk shakllaridagi korxonalar chiqaradi. Obligatsiyalarning nominal narxi, so‘ndirish narxi va bozor narxi bo‘ladi. Nominal narx obligatsiyaning o‘ziga yozib qo‘yiladi hamda keyingi qayta hisoblashlar va foizlarni chiqarish uchun asos bo‘ladi.

So‘ndirish narxi– obligatsiyaning amal qilish muddati tugaganidan so‘ng emitent obligatsiyani qaytarib oladigan narx, u nominal narxdan farq qilishi mumkin. Bozor narxi zayomning o‘z shartlariga va ushbu qimmatli qog‘oz turining bozorda narx belgilash shartiga qarab aniqlanadi. Obligatsiyaning nominaliga nisbatan foizlarda ifodalangan bozor narxi obligatsiya kursi deb ataladi. Ko‘pchilik mamlakatlarda obligatsiyalar kuponli qilib chiqariladi. Kuponlarda obligatsiya bo‘yicha har yillik daromad belgilab qo‘yiladi («kuponlarni yechish», «foyda sini yeb yotish» degan iboralar shundan kelib chiqqan). Aylanish tarziga ko‘ra obligatsiyalar oddiy va konvertirlanadigan tur largaga bo‘linadi. Konvertirlanadigan obligatsiya egasi uni o‘sha emitentning aksiyasiga almashtirish huquqiga ega. Konvertirlanadigan obligatsiya xususiy va qarz kapitali o‘rtasida o‘tish shakli hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, biznes yuritish sharoitlarini yaxshilash, qulay ishbiarmonlik muhitini shakllantirishga qaratilgan davlat siyosati va mamlakatdagi mavjud to‘laqonli raqobat muhitidagi kurash milliy firmalarni sifat va narx jihatdan ustunlikka erishish uchun ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va texnik qayta qurollantirishga undaydi. Bu orqali innovatsion texnologiyalar va zamonaviy ilmiy yutuqlarni ishlab chiqarishga jadal joriy etilishi, ishlab chiqarish tarkibini diversifikatsiya qilinishiga erishiladi. Ichki bozordagi raqobat kurashida toblangan firma o‘z tajribasini raqobat yanada kuchliroq bo‘lgan xalqaro bozorda qo‘llaydi. Ichki kurash qanchalik og‘ir kechgan bo‘lsa, bu firma xalqaro bozorda muvaffaqiyatga erishish imkoniyati shunchalik katta bo‘ladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, respublikamizda to‘laqonli raqobat muhitini shakllantirish va ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, shuningdek, milliy mahsulotlarimizni

raqobatbardoshligini yanada oshirish bo'yicha ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

REFERENCES

1. <https://1ppa.ru/uz/otchyotnost/klassifikaciya-i-vidy-cennyh-bumag-klyuchevye-terminy-i-ponyatiya/>
2. http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/10_Akramova.pdf
3. <http://arm.sies.uz/wp-content/uploads/2020/11/2-Korporativ-boshqaruv-Oquv-qollanma-B-Yu-Xodiyev-va-bosh-T2011.pdf>
4. https://uz.wikipedia.org/wiki/Qimmatli_qog%CA%BBozlar
5. <https://www.kreston.com/uz/corporate-finance/>
6. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/capital-markets/financial-markets/>
7. <https://beproclub.com.pl/moliya-bozori-va-qimmatli-qog-ozlar-darslik/>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF 60-sonli farmoni "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi".
9. Mirziyoyev Sh. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar.
10. O'zbekiston Respublikasi Qonuni №233-I "Aktsiyadorlik jamiyatlari va aktsiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida (yangi tahriri)", 1996 yil 26 aprel. Yangi tahriri O'RQ-370 son bilan 2014 yil 06 mayda tasdiqlangan.
11. Arguden, Y. (2011). Measuring the Effectiveness of Corporate Governance Available from Internet: <http://knowledge.insead.edu/corporate-governanceeffectiveness100415.cfm>.
12. Berle A.A., Means G.C. The Modern Corporation and Private Property. Commerce Clearing House, Chicago, IL, 1992- pp. 68-87